

อุปลักษณ์ความเป็นอนิจจังในบทละครโน

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอุปลักษณ์เชิงมนทัศน์แสดงความเป็นอนิจจังในบทละครโน โดยศึกษาข้อมูลจากบทละครโนประเภทเก็นสะอิโนจำนวน 9 เรื่อง ได้แก่ **นะกะมิทซุ อิบะริยะมะ คะเงะกิโยะ ยูยะ ทซุซึรุมะ โคยะโมะโนะจुरुอิ ทะเกะโนะยุกิ ฌิซิกิโอะชิ และ คะนะวะ** ผลการศึกษาพบว่า อุปลักษณ์แสดงความเป็นอนิจจังที่ปรากฏในบทละครโนได้น้ำค้าง เสียง สี ความฝัน สายลม เรือ ดอกไม้ และดวงจันทร์ ซึ่งอุปลักษณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความไม่แน่นอน ความเปลี่ยนแปลง ความไม่จีรังยั่งยืนของสรรพสิ่งในโลก ความเชื่อเรื่องความเป็นอนิจจังอาจกล่าวได้ว่าเป็นหนึ่งในพุทธวิธีคลายความโศกทำให้ผู้คนในสมัยกลางของญี่ปุ่นที่รอบตัวประสบกับเหตุการณ์ความทุกข์ ความยากลำบากและความสูญเสียได้ทำใจยอมรับความเป็นจริงความเป็นไปในโลกมนุษย์ ทำให้คนที่ยังคงมีชีวิตอยู่สามารถดำรงชีวิตต่อไปได้ อีกประการหนึ่ง ความเป็นอนิจจังยังมีส่วนในการกระตุ้นให้ผู้คนตระหนักถึงบทบาทหน้าที่และจริยธรรมอันควรกระทำ เช่น ลูกที่ควรแสดงความกตัญญูตเวทีต่อบิดามารดาตั้งปรากฏในบทละครเรื่อง คะเงะกิโยะ ที่อิโตะมะรุผู้เป็นลูกสาวเร่งออกเดินทางเพื่อตามหาพ่อที่ตนเองไม่มีโอกาสได้พบหน้าตั้งแต่ถือกำเนิดมา หรือ ยูยะลูกสาวที่ทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้กลับไปดูแลรักษาแม่ที่ชราและกำลังเจ็บป่วยก่อนแม่จะเสียชีวิตในบทละครเรื่อง ยูยะ

คำ

สำคัญ

อุปลักษณ์, ความเป็นอนิจจัง, บทละครโน

Metaphors of Impermanence in Noh Plays

Abstract

This article aims to study conceptual metaphors of impermanence in Noh plays. Data was collected from 9 Genzai Noh plays as *Nakamitsu*, *Hibariyama*, *Kagekiyo*, *Yuya*, *Tsuchiguruma*, *Koya Monogurui*, *Take no Yuki*, *Shichikiochi*, and *Kanawa*. The study found that metaphors of impermanence in Noh plays were dew, sound, color, dream, wind, boat, flower, and moon. These reflected uncertainty, change, and transience of things and lives on earth. Impermanence concept may be said to be one of Bhuddhism instruments to relieve grief for people in medieval period who always faced suffering, difficulties, and loss. This made them come to term with reality on earth and live on. Furthermore, impermanence idea took part in stimulating people to be aware of their duties and ethics, for example, a child should show gratitude to parents. Like in *Kagekiyo*, Hitomaru, a daughter, rushed to find her father whom she has never met since she was born. In *Yuya*, Yuya, a daughter, has tried to go back to take care of her old and sick mother before she died.

Key words

Metaphors, Impermanence, Noh Plays

1. บทนำ

นับตั้งแต่กลางสมัยเฮอัน (平安) จนกระทั่งถึงสมัยคัมมะกุระ-มุโระมะชิ (鎌倉—室町) ญี่ปุ่นประสบปัญหาความวุ่นวายโดยเกิดศึกสงครามกลางเมืองหลายครั้ง เช่น ในปี 1156 เกิดสงครามโฮเง็น (保元の乱) ซึ่งเป็นความขัดแย้งในการสืบราชสมบัติระหว่างอดีตจักรพรรดิซุโตะกุ (崇徳天皇) กับจักรพรรดิโกะฉิมิระกะวะ (後白河天皇) ในปี 1180-1185 เกิดสงครามเก็มเปะอิ (源平合戦) อันเป็นสงครามระหว่างตระกูลทะอิระ (平) กับตระกูลมินะโมะโตะ (源) ทั้งยังเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติซ้ำเติมหลายครั้ง จนทำให้ผู้คนบาดเจ็บล้มตายจำนวนมาก เป็นเหตุให้ผู้คนในสังคมตระหนักถึงความเป็นอนิจจังหรือความไม่แน่นอนของชีวิต สภาพสังคมดังกล่าวส่งผลอิทธิพลสะท้อนผ่านทางวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น นิยายสงครามเรื่องเฮอะอิเกะ โมะโนะงะตะริ¹ (平家物語) ที่กล่าวถึงความรุ่งเรืองและการล่มสลายของตัวละครในตระกูลทะอิระ และวรรณกรรมประเภทความเรียงที่สะท้อนมุมมองในเรื่องความเป็นอนิจจัง ได้แก่ โฮโจกิ² (方丈記) และ ทัซุระสุระงุชะ³ (徒然草) เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในวรรณกรรมเรื่องโฮโจกิ ได้แก่ เหตุการณ์ไฟไหม้ครั้งใหญ่ในเกียวโต การเกิดพายุหมุน การย้ายเมืองหลวง ความอดอยากอันเนื่องมาจากความแห้งแล้งและน้ำท่วม รวมทั้งแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ที่เกิดขึ้นในช่วงปี 1177-1185 อรรถยา สุวรรณระดา กล่าวว่าเหตุการณ์เหล่านี้สะท้อนความเป็นอนิจจังของชีวิตและโลก ผ่านสภาพอันไม่จีรังของที่อยู่อาศัยซึ่งนับว่าเป็นลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมเรื่องนี้ (อรรถยา สุวรรณระดา, 2557) ในขณะที่เรื่องที่ซุระสุระงุชะนั้นเป็นการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดที่เกิดขึ้น ในใจของผู้แต่งในขณะที่กำลังเบื่อหน่ายอ้าวว่าง เนื้อหาเป็นการมองชีวิตมนุษย์และธรรมชาติผสมผสานความงามในวรรณคดีที่สืบทอดมา

จากสมัยเฮอันและความเป็นอนิจจังซึ่งเป็นลักษณะของวรรณกรรมสมัยคัมมะกุระอย่างกลมกลืน โดยการวิจารณ์ความงามของธรรมชาติในอีกด้านหนึ่งซึ่งต่างจากมุมมองของคนทั่วไป (อรรถยา สุวรรณระดา, 2558, น.130-132) นอกจากนิยายสงครามและความเรียงแล้ว บทละครโนยังเป็นวรรณกรรมอีกประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นในสมัยมุโระมะชิ ด้วยเหตุที่บทละครโนจำนวนหนึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับความขัดแย้ง การรบราฆ่าฟัน การแก้แค้น รวมทั้งความทุกข์ของตัวละครอันเกิดจากการสูญเสียและการพลัดพราก อีกทั้งละครโนยังได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาจึงทำให้เนื้อหาของบทละครปรากฏเรื่องราวและแนวคิดต่าง ๆ ทางพุทธศาสนาซึ่งรวมถึงแนวคิดเรื่องความเป็นอนิจจังด้วย

พจนานุกรมโคจิเอ็น (広辞苑) ได้ให้คำนิยามความหมายของคำว่าอนิจจังในภาษาญี่ปุ่น (無常) ไว้ดังนี้

1. [仏] 一切の物は生滅・変化して常住でないこと。

(พุทธศาสนา) การที่สรรพสิ่งเกิดขึ้นแล้วดับไป มีการเปลี่ยนแปลง ไม่คงอยู่ถาวร

2. 人生のはかないこと。ความไม่จีรังยั่งยืนของมนุษย์

3. 人の死去。ความตายของมนุษย์

นอกจากคำว่า 無常 แล้วยังมีคำที่มีความเกี่ยวข้องกับอนิจจังอีก ได้แก่ คำว่า 憂世・浮世 ซึ่งพจนานุกรมโคจิเอ็นนิยามความหมายไว้ว่า 無常の世。生きることの苦しい世。โลกที่ไม่จีรังโลกที่ประกอบไปด้วยความทุกข์ คำว่าอนิจจังนั้นมีลักษณะเป็นนามธรรมที่อาจสื่อความหมายได้ยาก ผู้แต่งบทละครมักพรรณนาด้วยกลวิธีความเปรียบที่เรียกว่าอุปลักษณ์เพื่อสื่อความหมายทำให้ผู้อ่านรับรู้เข้าใจได้ง่ายขึ้น อุปลักษณ์คือการเปรียบเทียบความเหมือนระหว่างสิ่งสองสิ่งโดยทั้งสองสิ่งเป็นสมาชิก

¹ ไม่ทราบผู้แต่งแต่สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นกลางศตวรรษที่ 13 กล่าวกันว่าเป็นวรรณกรรมประเภทนิยายสงครามที่มีชื่อเสียงที่สุด

² แต่งโดยอะโอะ โนะ โชเมะอิ (鴨長明 1155-1216) ผู้เป็นกวีเอกในต้นสมัยคัมมะกุระ ในช่วงบั้นปลายชีวิตโชเมะอิได้ออกบวชปลีกวิเวกไปอยู่ในกระท่อมที่มีขนาดเล็กเพียง 4 เสือครึ่งในภูเขาอิโนะซานเมืองเกียวโต เนื้อหาในวรรณกรรมครั้งแรกเป็นบันทึกเหตุการณ์ภัยธรรมชาติและการย้ายเมืองหลวง ส่วนครึ่งหลังบรรยายถึงการใช้ชีวิตอย่างสันโดษและสงบสุขในกระท่อมของผู้แต่ง

³ แต่งโดยพระเจ้าโก (兼好 1283-1352) ผู้เป็นกวีเอกปลายสมัยคัมมะกุระ เนื้อหาทั้งหมด 243 ตอน

ของกลุ่มทางความหมายที่ต่างกัน เรียกสิ่งที่เป็นต้นแบบของการเปรียบเทียบว่า “แบบเปรียบเทียบ” หรือ “แวดวงความหมายต้นทาง” และเรียกสิ่งที่ถูกนำมาเปรียบเทียบกับว่า “สิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ” หรือ “แวดวงความหมายปลายทาง” (ซาอิด Saeed, 1997, อ้างถึงใน ศิริพร ภักดีผาสุข, 2561, น.81) อย่างไรก็ตาม อุปลักษณ์ไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของภาษาแต่เป็นเรื่องของความคิด เป็นระบบวิธีคิดในเชิงเปรียบเทียบที่สำคัญซึ่งมนุษย์ใช้ในการทำความเข้าใจโลก กล่าวคือ มนุษย์เรียนรู้ประสบการณ์และสิ่งใหม่ ๆ ที่เข้ามาในชีวิตส่วนหนึ่งด้วยการเปรียบเทียบกับประสบการณ์หรือสิ่งที่เข้าใจดีอยู่ก่อนแล้วและถ่ายโยงความเข้าใจดังกล่าวไปยังการเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่เหล่านั้น (เลคอฟและจอห์นสัน Lakoff and Johnson, 1980, อ้างถึงใน ศิริพร ภักดีผาสุข, 2561, น.83) ผู้วิจัยเชื่อว่าการศึกษาอุปลักษณ์ความเป็นอนิจจังในบทละครโนจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจวิธีคิดเกี่ยวกับความเป็นอนิจจังในมุมมองของคนญี่ปุ่นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาอุปลักษณ์เชิงมนทัศน์เกี่ยวกับความเป็นอนิจจังในบทละครโนประเภทเก็นสะอิโน

3. ขอบเขตของการวิจัย

3.1 ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาบทละครโนประเภทเก็นสะอิโน⁴ ซึ่งเป็นบทละครที่ตัวละครเป็นมนุษย์มีชีวิตอยู่ในโลกจริงและเป็นเรื่องที่ปรากฏความขัดแย้งของตัวละครที่มีความสัมพันธ์นาย-บ่าว พ่อแม่-ลูก และสามี-ภรรยา ได้แก่ เรื่อง *นกะมิทซุ ฮิบะริยะมะ คะเงะกิโยะ ยูยะ ทซุซึรุมะ โคยะโมะ โนะงุรุอิ ทะเกะโนะยุกิ มิชิกิโอะชิ และคะนะวะ*

3.2 วิธีวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยศึกษาเนื้อหาของบทละครจากต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นโบราณเป็นหลักโดยพิจารณาจากบทละครที่ปรากฏคำที่มีความหมายของความเป็นอนิจจังได้แก่ คำว่า 無常 และ 憂世 และสรุปผลแบบพรรณนาวิเคราะห์

4. ข้อตกลงเบื้องต้น

4.1 ในต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นจะไม่ปรากฏคำที่แสดงความเปรียบเทียบแต่ในการแปลถอดความเป็นภาษาไทยนั้นผู้วิจัยมีการเพิ่มคำแสดงความเปรียบ เช่น คำว่า “ดั่ง” “เช่น” ตามความเหมาะสมเพื่อให้ได้ใจความสมบูรณ์

4.2 บทความวิจัยฉบับนี้ใช้ระบบถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นที่เป็นผลงานวิจัยของอาจารย์ในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5. ผลการศึกษาวิเคราะห์

ในจำนวนบทละคร 9 เรื่องที่นำมาศึกษาปรากฏอุปลักษณ์ที่สะท้อนความคิดของชาวญี่ปุ่นที่มีต่อความเป็นอนิจจัง ได้แก่ น้ำค้าง เสียง สี ความฝัน สายลม เรือดอกไม้ และดวงจันทร์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.1 ความเป็นอนิจจังคือน้ำค้าง

บทละครเรื่องนกะมิทซุ (仲光)

シテ 「あはれやげに我が子の幸壽があるならば、美女御前と相舞せさせ、仲光手拍子囃し。

唯今の涙を感涙と思はば、いかかは嬉しかるべき

地 「思ひは涙。よそ目は舞の手。交るは袖の。上露も下露も。後れ先だつ浮世の習ひ。昨日は歎き、今日は喜びの都に歸る。

(佐成健太郎, 1954c, p.2322)

⁴ บทละครโนแบ่งออกเป็น 2 ประเภทกว้าง ๆ คือ

1. บทละครประเภทโนฝันหรือมนะโน (夢幻能) โดยทั่วไปมีลักษณะดังนี้ เรื่องราวเป็นภาพลวงตาหรือภาพฝันของตัวรอง ตัวเอกเป็นสิ่งที่เหนือธรรมชาติมาปรากฏตัวเพื่อเล่าเรื่องราวในอดีต ส่วนตัวรองมักเป็นพระธิดาที่เดินทางผ่านสถานที่ที่มีชื่อเสียง บทละครประเภทนี้เน้นให้ความสำคัญกับตัวเอก ขณะที่ตัวรองมีบทบาทช่วยในการดำเนินเรื่องแต่ไม่มีความขัดแย้งกับตัวเอกแบบละครทั่วไป

2. บทละครประเภทโนโลกจริงหรือเก็นสะอิโน (現在能) โดยทั่วไปมีลักษณะดังนี้ เรื่องราวเกิดขึ้นและดำเนินไปในเวลาปัจจุบัน ตัวละครเป็นมนุษย์ที่มีชีวิตอยู่ เน้นการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ ปรากฏความขัดแย้งระหว่างตัวเอกกับตัวรอง

นะกะมิทซุ น่าสะเทือนใจนัก หากโคคุ ลูกชายของเรายังมีชีวิตอยู่ก็จะให้ร้ายรำคับกับบิโจะ ส่วน นะกะมิทซุจะปรบมือเป็นจังหวะประกอบ หากน้ำตาที่ ไหลยามนี้เป็นน้ำตาแห่งความซาบซึ้งใจจะน่ายินดีเพียง ไດกันหนอ

คอร์ส (นะกะมิทซุ) ยกชายแขนเสื้อร้ายรำ กลบเกลื่อนน้ำตาแห่งความคิดถึงจากสายตาผู้อื่น ได้ เรียนรู้เกี่ยวกับโลกที่ไม่จริงว่าทั้งน้ำค้างด้านบนและ น้ำค้างด้านล่างไม่ว่าช้าหรือเร็ว ก็ จะจางหายไป วานนี้ ไคโก วันนีเดินทางกลับเมืองหลวงด้วยความสุข

บทละครเรื่องนะกะมิทซุกล่าวถึงตัวละครเจ้า นายชื่อมันจู (満仲) โกรธลูกชายที่ชื่อบิโจะ (美女) เพราะ ไม่สนใจศึกษาเล่าเรียนจึงสั่งให้บ่าวชื่อนะกะมิทซุ (仲光) นำตัวไปตัดศีรษะแต่ลูกชายของนะกะมิทซุอาสาขอตาย แทนลูกเจ้านาย ภายหลังพระเอะมิน (恵心僧都) จาก วัดอิเอะได้นำตัวบิโจะซึ่งแอบไปบวชอยู่ที่วัดมาสารภาพ ความจริงแก่มันจู แม้จะนะกะมิทซุจะยินดีที่ได้มีโอกาสพบ กับลูกชายของเจ้านาย แต่ภายในใจยังรู้สึกเสียใจคิดถึง ลูกชายตนเองจึงนำตาไหลออกมาจนต้องยกชายแขนเสื้อ ปิดบังน้ำตาไม่ให้ผู้อื่นเห็น บทร้องของคอร์สกล่าวเปรียบ ความไม่จริงของชีวิตว่ามีลักษณะเช่นเดียวกับหยดน้ำค้าง น้ำค้างนั้นไม่ว่าจะอยู่ที่ใด ไม่นานก็จะถูกแสงแดดแผดเผาจนมลายหายไป เช่นเดียวกับมนุษย์ไม่ว่าจะมีสถานะ เช่นใด ทั้งคนสูงศักดิ์หรือต่ำต้อย ทั้งเป็นนายและบ่าว สัก วันหนึ่งต่างต้องตายจากกัน แม้แต่อารมณ์ความรู้สึกของ มนุษย์ยังแสดงความไม่เที่ยงแท้แน่นอน เนื่องจาก ใน แต่ละวันหรือแม้กระทั่งในวันเดียวกันมนุษย์อาจเกิด ความรู้สึกหลากหลายตามสิ่งเร้าที่มากระทบจิตใจ เช่น เมื่อวานนี้อาจทุกข์โศกเสียใจแต่วันนี้อาจแปรเปลี่ยนเป็น ความยินดีปรีดา ข้อความที่กล่าวถึงความไม่จริงนี้อาจมี ผลในการปลอบประโลมจิตใจบรรเทาความรู้สึกโศกเศร้า ของนะกะมิทซุที่สูญเสียลูกชายให้ผ่อนคลายลงและ

ดำเนินชีวิตต่อไปโดยยอมรับสภาพความจริงในโลก

นอกจากบทละครเรื่องนะกะมิทซุ พบว่ามีการ กล่าวถึงน้ำค้างในบทละครอีก 2 เรื่องคือ อิเบะริยะมะ และคะเงะกิโยะ ซึ่งแม้จะไม่ปรากฏคำสำคัญคือความ เป็นอนิจจังหรือโลกที่ไม่จริง แต่ด้วยบริบททำให้คำว่า น้ำค้างใช้กล่าวถึงชีวิตที่ไม่จริงยั่งยืนเช่นกัน

บทละครเรื่องอิเบะริยะมะ (雲雀山)

地 陰れ住む身の山深みさらば心のありもせで。ただ道せば草露いつまでの身ならまし露いつまでの身ならまし。かくて煙も絶え絶えの。かくて煙も絶え絶えの。光の陰も惜しき間に。よその情を頼まんと。草の根を引きたてて又里へこそ出でにけれ里へこそ出でにけれ。

(佐成健太郎, 1954c, p.2640)

คอร์ส(จิจุ) หน้าซำยังอาศัยหลบซ่อนอยู่ในภูเขาลึก จึงไม่น่าสงสัยที่จะไร้คนเห็นใจสงสารชีวิตที่เป็นเช่นน้ำค้างบนหญ้าในทางแคบ จะอยู่ไปได้ถึงเมื่อไรไร้ควันไฟลอยขึ้น เสียตายวันเวลาที่ผ่านพ้นไปรีบออกจากกระท่อมเข้าไปขอพึ่งน้ำใจจากคนในหมู่บ้านดีกว่า

ในบทละครเรื่องอิเบะริยะมะ เนื้อเรื่องกล่าวถึงจิจุอิเมะ (中将姫) ที่หลบหนีจากการถูกพ่อสั่งฆ่าเนื่องจากเชื่อคำยุยงจากคนอื่นเข้าไปอยู่กลางป่าเขาพร้อมพี่เลี้ยงชื่อจิจุ (侍従) ทั้งสองคนใช้ชีวิตด้วยความยากลำบากอย่างเจิบเหงาไร้ญาติมิตรไปมาหาสู่ ข้อความที่กล่าวว่าไร้ควันไฟลอยขึ้นนั้นหมายถึงไม่มีควันไฟที่ใช้ในการประกอบอาหาร สะท้อนความอดัดัดในการดำเนินชีวิตจนทำให้จิจุเปรยว่าไม่รู้ว่าจะสามารถดำรงชีวิตที่ไม่นั่นอนดั่งน้ำค้างไปได้ถึงเมื่อไร ด้วยเหตุที่น้ำค้างนั้นเมื่อต้องแสงอาทิตย์ก็จะจางหายไปได้อย่างง่ายดาย ชีวิตมนุษย์จึงตั้งอยู่บนความไม่แน่นอน มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เช่นเดียวกับบุโจอิเมะที่ในอดีตนั้นเคยมีความสุขเป็นอยู่สุขสบายในฐานะลูกสาวของเสนาบดี แต่วันหนึ่ง

⁵ ทางแคบในที่นี้หมายถึงโลกแคบที่ไร้ผู้คนรู้จัก

ชะตาชีวิตกลับผกผันต้องออกจากบ้านมาใช้ชีวิตอย่าง
ทุกข์ยาก อาจกล่าวได้ว่าจิตใจถึงความไม่เป็นอนิจจังเพื่อ
ให้จิตใจมีเยื่อใยรับชะตาชีวิตขณะเดียวกันก็กระตุ้น
ตนเองให้เร่งรีบทำหน้าที่ของบ่าวในฐานะพี่เลี้ยงโดยไม่
ปล่อยเวลาให้ล่วงเลยเพราะตระหนักในเรื่องเวลาที่ผัน
ผ่านไปอย่างรวดเร็ว ดังที่ข้อความข้างต้นกล่าวว่า
“เสียตายนวันเวลาที่ผ่านไป” (光の陰も惜しき) ซึ่ง
ในภาษาญี่ปุ่นนั้นปรากฏคำกล่าวที่กล่าวถึงวันเวลากับ
น้ำค้างคู่กันว่า

「光陰は矢よりも迅かなり、身命は露よりも脆し」

วันเวลาผันผ่านเร็วยิ่งกว่าลูกธนู ชีวิตคนเราเปรียบ
บางอย่างกว่าน้ำค้าง

คำว่าแสงและเงา (光 陰) หมายถึง แสงอาทิตย์
และดวงจันทร์หรืออีกนัยหนึ่งคือกลางวันและกลางคืน
วันคืนเป็นเวลาที่ผ่านมาวนเวียนตลอดไม่มีใครสามารถ
หยุดนิ่งได้อีกทั้งเมื่อล่วงเลยไปแล้วก็ไม่อาจหวนย้อนคืน
กลับมา คำกล่าวนี้นับเปรียบวันคืนที่ผ่านไปอย่างรวดเร็วว่า
เร็วกว่าลูกธนูที่ถูกยิงออกจากคันธนู สอดแทรกความ
หมายว่าไม่ควรรั้งรอที่จะทำการสิ่งใด ขณะเดียวกันคำ
ว่า “แสง 光” ยังเป็นคำที่สัมพันธ์กับคำว่า “น้ำค้าง露”
(แสงอาทิตย์สาดส่องทำให้น้ำค้างจางหายไป) การที่กล่าว
ว่าชีวิตของมนุษย์นั้นเปรียบบางอย่างกว่าน้ำค้าง จึงยังแสดง
ความหมายว่าช่วงเวลาของชีวิตนั้นสั้นมากและชีวิตเป็น
สิ่งไม่เที่ยงแท้แน่นอน

บทละครเรื่อง คะเงะกิโยะ (景清)

ツレ トモ 「消えぬ便も風なれば。
消えぬ便も風なれば。露の身如何になりぬらん。

ツレ 「これは鎌倉亀 が江が谷に。人
丸と申す女にて候。さてもわが父悪七兵衛
景清 は。平家の味方たるにより。源氏に憎まれ。
日向の国宮崎 とかやに流されて。年月を送り給

ふなる。未だ習はぬ道すがら。もの憂き事も旅
の 習ひ。又父ゆゑと心強く。

(佐成健太郎, 1953, p.633)

ฮิโตะมะรุและผู้ติดตาม รู้ข่าวจากสายลมว่า
ยังมีชีวิตอยู่แต่ก็รู้ว่าชีวิตที่เป็นเช่นน้ำค้างนั้นจะเป็น
เช่นไร

ฮิโตะมะรุ เราเป็นลูกสาวชื่อฮิโตะมะรุอาศัย
อยู่ที่คะมะกะเอะกะยะที่ซุในคะมะกะระ ท่านพ่ออะกุนิ
ชิเบียวเอะ คะเงะกิโยะได้ไปเข้าพวกกับเฮะอิเกะจึงถูก
พวกเก็นจิโกรธชังและถูกเนรเทศไปอยู่ที่เมืองมิยะสะกิ
ในแคว้นฮิวะ⁶ เป็นเวลานาน แม้เป็นเส้นทางที่ไม่คุ้นเคย
ทั้งการเดินทางก็เต็มไปด้วยความยากลำบากแต่ด้วย
ความมุ่งมั่นที่จะพบหน้าพ่อ เราจึงได้ออกเดินทาง

บทละครเรื่องคะเงะกิโยะกล่าวถึงฮิโตะมะรุ (人丸)
ลูกสาวที่เกิดจากหญิงขายบริการถูกพ่อทอดทิ้งทำให้ต้อง
จากกับพ่อตั้งแต่ยังเล็ก เมื่อฮิโตะมะรุเมื่อเติบโตขึ้นและ
รู้ข่าวว่าพ่อยังมีชีวิตอยู่ จึงตั้งใจจะออกเดินทางติดตาม
หาเพราะต้องการพบหน้าพ่อสักครั้ง คำว่าน้ำค้างเป็นคำ
ที่ฮิโตะมะรุกล่าวถึงชีวิตของคะเงะกิโยะผู้เป็นพ่อสะท้อน
ความไม่จีรังยั่งยืนของชีวิต แม้วันนี้นพ่อก็ยังมีชีวิตอยู่แต่
พรุ่งนี้อาจตายจากกันได้เช่นเดียวกับหยดน้ำค้างที่จาง
หายไปภายในเวลาอันสั้น ฮิโตะมะรุจึงรู้สึกวิตกกังวลด้วย
เหตุที่ไม่รู้ว่าชีวิตพ่อที่อยู่ห่างไกลนั้นจะเป็นตายร้ายดีเช่น
ไร ความตระหนักในชีวิตที่ไม่เที่ยงแท้แน่นอนอาจเป็นปัจจัย
หนึ่งที่กระตุ้นให้ฮิโตะมะรุต้องเร่งรีบออกเดินทางตามหา
ก่อนที่พ่อจะเสียชีวิต

นอกจากในบทละครแล้วผู้วิจัยพบว่ามีการใช้คำ
ว่าน้ำค้างแสดงความหมายของความเป็นอนิจจังใน
วรรณกรรมประเภทกลอนญี่ปุ่นด้วย ดังเช่นที่ปรากฏใน
กลอนบทที่ 589 จากหนังสือรวมบทกลอนโคะกิงวะกะฉุ
(古今和歌集)

露ならぬ心を花に置きそめて風吹くごとに

⁶ ปัจจุบันคือจังหวัดมิยะสะกิ (宮崎県)

物おもひぞつく

หัวใจฉันไม่เหมือนน้ำค้างที่อยู่บนดอกไม้ ทุกครั้งที่ลมพัดมาก็หวั่นไหว

กวีสื่อความหมายกลอนบทนี้ว่าความรักของคนที่ มีต่อหญิงสาวนั้นหนักแน่นมั่นคงต่างจากน้ำค้าง เนื่องจากตนนั้นไม่หวั่นไหวไปกับการไต่ฝันว่าสามี ชายอื่นมาหาหญิงคนรักที่บ้าน ในขณะที่หยดน้ำค้างกลับ ไม่มั่นคงยั่งยืน อ่อนไหวแม้เพียงแค่อากาศลมพัดพาก็ พาลร่วงหล่นลงจากดอกไม้⁷

5.2 ความเป็นอนิจจังคือเสียงและลี

บทละครเรื่อง ยุยะ (熊野)

地 「清水寺の鐘の聲。祇園精舎をあらはし。諸行無常の聲やらん。地主権現の花の色。娑羅雙樹の理なり。生者必滅の世の習ひ。げにためしある粧ひ。佛も元は捨てし世の。半ばは雲に上見えぬ。鷲のお山の名を残す。寺は桂の橋柱。立ち出でて峰の雲。花やあらぬ初桜の祇園林下河原。

(佐成健太郎, 1954d, p.3251)

คอรัส เสียงระฆังแห่งวัดคิโยะมิสุสะท้อน ความเป็นอนิจจังของสรรพสิ่งเช่นปรากฏที่วัดเขตนมหาวิหาร⁸ ลีของดอกซากุระที่ศาลเจ้าจิเมะ⁹ บ่งบอกถึง สัจธรรมว่าผู้ที่รุ่งโรจน์ย่อมมีวันเสื่อมถอยเช่นเดียวกับลี ของ ดอกสาละ พระพุทธรูปทรงตระหง่านในสัจธรรม นี้จึงสละทางโลกและแสดงธรรม ณ เขาคิซมิกุ¹⁰ ชื่อ ของเขาหัวแร้งซึ่งซ่อนตัวยอดเขาไว้กลางหมู่เมฆปรากฏ อยู่ที่วัดเคอิเกียวจิ เมื่อลูกขึ้นมองออกไปรอบ ๆ บนยอด

เขานั้นคือหมู่เมฆหรือซากุระกันแน่ ดอกซากุระแรกของ ฤดูบานสะพรั่งในป่ากอนและมิโมะกะวะระ

ข้อความดังกล่าวนี้อ้างอิงมาจากส่วนขึ้นต้นที่มีชื่อเสียงในวรรณกรรมเรื่องเฮอิเกะโมะโนะงะตะริซึ่งกล่าว เปรียบความเป็นอนิจจังของชีวิตมนุษย์ 4 ประการคือ เสียงระฆัง ลีของดอกสาละ ความผันผวนค่าคินในฤดู ใบไม้ผลิและฝูโนะองยามต้องสายลม ดังความว่า

祇園精舎の鐘の聲、諸行無常の響あり。沙羅雙樹の花の色、盛者必衰のことはりをあらわす。奢れる人も久しからず、唯春の夜の夢のごとし。たけき者も遂にはほろびぬ、偏に風の前の塵に同じ。

(梶原正昭・山下弘明, 2005, p.5)

เสียงระฆังของวัดเขตนมมหาวิหารดังกังวานสะท้อน ความเป็นอนิจจังของสรรพสิ่ง ลีของดอกสาละบ่งบอกถึง สัจธรรมว่าผู้ที่รุ่งโรจน์ย่อมมีวันเสื่อมถอย ไม่อาจรุ่งเรือง ได้ตลอดไปเปรียบดังความผันผวนค่าคินในฤดูใบไม้ผลิ แม้แต่ผู้หาญกล้าย่อมมีวันเสื่อมสลายลง อุปมาเช่นเดียวกับฝูโนะองยามต้องสายลม

ในบทละครเรื่อง ยุยะ กล่าวถึงยุยะที่รู้ข่าวจากทาง บ้านเกิดว่าแม่ของตนกำลังป่วยและต้องการพบหน้าเธอ แต่ยุยะไม่อาจกลับไปบ้านแม่ได้เนื่องจากสามีต้องการให้ เธอเดินทางไปร่วมงานเลี้ยงชมดอกซากุระที่วัดคิโยะมิสุ ด้วยกัน ยุยะจึงจำใจเดินทางไปงานเลี้ยง ก่อนที่งานเลี้ยง จะเริ่มยุยะได้แวนมนัสการพระโพธิสัตว์กวนอิมที่วัดเพื่อ อธิษฐานขอให้แม่หายป่วย ในฉากนี้คอรัสขับร้อง ข้อความที่บรรยายความเป็นอนิจจังของสรรพสิ่งโดย

⁷ นอกจากการเปรียบน้ำค้างกับความเป็นอนิจจัง ในกลอนญี่ปุ่นยังมีการใช้คำว่าน้ำค้างเปรียบกับหยดน้ำตา ซึ่งความเปรียบเช่นนี้ไม่ปรากฏในบทละครเรื่องที่น่า มาศึกษาซึ่งอาจเพราะเป็นบทละครที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับความรักมากกว่าความรักระหว่างชายหญิง ดังตัวอย่างในกลอนบทที่ 757 จากหนังสือ รวมบทกลอนโคะกิงวะกะมู 秋ならで置く白露は寝覚めするわが手枕のしづくなりけり(ทั้ง ๆ ที่ไม่ใช่ฤดูใบไม้ร่วงแต่น้ำค้างขาวที่หยดอยู่นั้น เมื่อ ลืมตาตื่นขึ้นมามันคือหยดน้ำตาของฉันที่เปียกแขนเสื้อที่ใช้หนุนแทนหมอน)

⁸ วัดเขตนมมหาวิหาร ในอดีตเคยเป็นวัดที่พระพุทธเจ้าประทับจำพรรษามากที่สุดถึง 19 พรรษา ปัจจุบันเหลือเพียงซากโบราณสถานตั้งอยู่ทางใต้ของแม่น้ำราบิ ริอุตตระประเทศ ประเทศอินเดีย

⁹ ศาลเจ้าจิเมะ ตั้งอยู่ในเขตวัดคิโยะมิสุ (清水寺) จังหวัดเกียวโต สร้างขึ้นเพื่อสักการะเทพแห่งความรัก บริเวณศาลเจ้ามีก้อนหินแห่งความรัก 2 ก้อน ตั้งอยู่ห่างกัน 18 เมตร กล่าวกันว่าหากสามารถเดินหลบตาจากก้อนหินก้อนหนึ่งไปยังอีกก้อนหนึ่งได้จะสมปรารถนาในความรัก

¹⁰ เขาคิซมิกุมีความหมายว่าเขาหัวแร้ง ปัจจุบันตั้งอยู่ในจังหวัดนาลันหา รัฐพิหาร ประเทศอินเดีย ในอดีตเคยเป็นที่ประทับจำพรรษาของพระพุทธเจ้าในพรรษา ที่ 3, 5, 7 และพรรษาสุดท้ายก่อนเสด็จปรินิพพาน

กล่าวถึงเสียงและสี เสียงการตีระฆังเป็นลักษณะของเสียงที่เกิดจากการกระทบหรือกระแทก ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและสิ้นสุดลงในทันที สะท้อนถึงสิ่งอยู่ไม่คงทนถาวร ไม่เที่ยงแท้ ส่วนสีของดอกซากุระที่ซีดจางใกล้ร่วงโรยนั้นเปรียบได้กับชีวิตของแม่ที่ทั้งชราภาพและป่วยไข้ ใกล้ความตายเช่นเดียวกับสีของดอกสาละที่เปลี่ยนเป็นสีขาวขณะที่พระพุทธรูปกำลังเสด็จดับขันธปรินิพพาน แสดงให้เห็นว่าแม้แต่องค์สัมมาสัมพุทธเจ้ายังไม่อาจดำรงพระชนม์ชีพอยู่ได้ตลอดกาล สะท้อนความเชื่อเรื่องชีวิตเป็นสิ่งที่ไม่จีรังยั่งยืน ไม่มีใครที่จะรู้เรื่องได้ตลอด เมื่อถึงเวลาที่จะเสื่อมความรุ่งเรืองแล้วตายจากไป ความตระหนักในความเป็นอนิจจังในบทละครเรื่องนี้อาจทำให้ผู้ชมเข้าใจในเรื่องชีวิตที่มีแต่ความไม่แน่นอนจึงต้องการแสดงความกตัญญูต่อแม่โดยพยายามขอร้องสามิเพื่อให้เธอกลับไปเยี่ยมเยียนปรนนิบัติแม่ที่บ้านเกิด

5.3 ความเป็นอนิจจังคือความฝัน

บทละครเรื่อง ทัซซึรุมะ (土車)

ワキ 「夢の世なれば驚きて。夢の世なれば驚きて。捨つるや現なるらん。「かやうに候者は。深草の少将がなれの果にて候。われ妻に後れ。憂世あぢきなくなり行き候程に。一子を捨てかやうの姿となりて候。われ世に在りし時より。善光寺への望にて。この程は信濃の国に候が。今日も又御堂へ参らばやと思ひ候

(佐成健太郎, 1954b, p.2070)

โหมโหม ด้วยตระหนักว่าโลกนี้เป็นโลกแห่งความฝันจึงได้ออกบวชเข้าสู่โลกแห่งความจริงตัวเรานี้คือฟุเกะกุซะโนะโหมโหม ด้วยเหตุที่ภรรยาตายจากไป ความรู้สึกเบื่อหน่ายโลกที่ไม่จีรัง จึงทิ้งลูกชายคนเดียวออกบวชเป็นพระดังที่เป็นนี้ เราเคยปรารถนาจะมายังวัดเส้นโกจิตั้งแต่ยังเป็นคฤหบดี จึงได้เดินทางมายังแคว้นฉินโนะเมื่อเร็ว ๆ นี้ และวันนี้ก็ตั้งใจจะเข้าไปยังวิหารอีกครั้ง

บทละครเรื่องทัซซึรุมะกล่าวถึงพ่อที่ชื่อฟุเกะกุซะโนะโหมโหม ซึ่งเป็นทุกข์และเบื่อหน่ายโลกเพราะภรรยาเสียชีวิตจากไปจึงหนีลูกชายไปออกบวช คำกล่าวของโหมโหมสะท้อนความเข้าใจในสัจธรรมเรื่องการเกิดแก่เจ็บตาย และสะท้อนทัศนคติที่ว่าโลกนี้เป็นโลกแห่งความฝัน ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเป็นสิ่งที่สมมติมีอยู่เพียงชั่วคราว มีการเกิดขึ้นในเบื้องต้น เปลี่ยนแปลงในท่ามกลางและเมื่อถึงเวลา ก็จะดับสูญไปในที่สุด เนื่องจากความฝันนั้นเป็นเพียงภาพที่นึกเห็นเพียงช่วงเวลาหนึ่งยามเมื่อหลับใหล หลังจากตื่นขึ้นมาความฝันนั้นก็พลันจบบั่นลง เมื่อตระหนักความจริงเช่นนี้จึงทำให้ตัวละครปรารถนาที่จะออกบวชเพื่อหลีกหนีโลกแห่งความฝันเข้าสู่ธรรมะซึ่งเป็นโลกแห่งความจริงแท้

นอกจากนี้ในบทละครเรื่อง โคยะโมะโนะรุริ ก็กล่าวถึงความฝันเช่นกัน แม้ไม่ปรากฏคำสำคัญที่กล่าวถึงความเป็นอนิจจังหรือโลกที่ไม่จีรัง แต่ด้วยปรากฏข้อความ われと覚めん หมายถึงการตื่นรู้ถึงตัวตนที่แท้จริง(ตื่นจากความฝัน)หรือการตรัสรู้ซึ่งเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับคำว่าความฝัน จึงทำให้อนุมานได้ว่าความฝันในที่นี้นำมาใช้เปรียบกับโลกที่ไม่จีรังเช่นเดียวกับเรื่องทัซซึรุมะ

บทละครเรื่อง โคยะโมะโนะรุริ (高野物語)

それ受け難き人身を受け。逢ひ難き如来の教法に逢ふ事。闇夜の燈火。渡りの船待ち得たる心地して。われと覚めん夢の世に。今を捨てずは徒らに。又三途にも帰らんこと...

(佐成健太郎, 1953, p.604)

การได้เกิดมาเป็นมนุษย์ที่เชื่อว่าจะได้เกิดกันง่ายตาย การได้พบธรรมะของ พระศาสดามุนีพุทธเจ้าที่หาได้ยากยิ่งเปรียบประหนึ่งเวลาค่าคืนได้รับคูปองหรือในยามยากลำบากที่ไม่สามารถข้ามฝั่งได้แล้วได้พบเรือ ทุกสิ่งล้วนเป็นสิ่งที่น่าย่นยติ ดังนั้น หากเราไม่ตื่นรู้ ออกบวช ละทิ้งโลกแห่งความฝันแล้ว เมื่อตายไปก็จะกลับไปยังอบายภูมิทั้ง 3 อีก...

บทละครเรื่อง*โคยะโมะโนะงะรุ*อีกกล่าวถึงณุมิซุ-มะรุ (春満丸) ที่สูญเสียพ่อแม่ไปในปีที่ผ่านมา ในวันครบรอบวันตายของพ่อ ณุมิซุมะรุได้ตัดสินใจหนีออกจากบ้านไปบวชเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่พ่อแม่และบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วได้ไปสู่ดินแดนสุขาวดี ณุมิซุมะรุมีทัศนะว่าโลกใบนี้เป็นสิ่งชั่วคราวประหนึ่งความฝันเช่นเดียวกับเรื่องซุซิมะ การตระหนักถึงความเป็นอนิจจังอาจทำให้ตัวละครประสงค์ที่จะออกบวชเพื่อหลีกเลี่ยงวิภวสสารหลังความตายไม่ให้ตนเองตกไปสู่อบายภูมิทั้ง 3 (三途) อันได้แก่ นรกภูมิ (地獄道) เดรัจฉานภูมิ (畜生道) และเปรตภูมิ (餓鬼道) อีกทั้งยังเป็นการแสดงความกตัญญูตบแต่งต่อพ่อแม่และบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว

5.4 ความเป็นอนิจจังคือสายลม

บทละครเรื่อง *ทะกะโนะยูกิ* (竹雪)

地 拂はでかくてあるならば。われのみならず。母上も姉御前も思ひは。長松の風。身にしむばかり更くる夜の。雪寒うして拂ひかね帰らんとすれば門をさす。明けよと叩けど音もせず。あら寒や耐へがたや。月若助けよ。げにや無常の荒き風。うき身ばかりつらきかなと。思ふかひなき月若は終に空しくなりけり終に空しくなりけり。

(佐成健太郎, 1954b, p.1882)

คอร์ธ (ซุซิมะ) หากไม่ไปกวาด(หิมะ) ก็คงไม่เพียงแค่ว่าเราแต่ลมหนาวก็อาจจะพัดไปถึงตัวท่านแม่และท่านพี่ที่อยู่มะซุนะงะ หิมะที่ตกยามค่ำคืนนี้ช่างหนาวเหน็บทนกวาดต่อไปไม่ไหวแล้ว แต่เมื่อกลับบ้านไปร้องเรียกให้คนเปิดประตูกลับไม่มีเสียงตอบแต่อย่างใด โอ...ทนหนาวไม่ไหวแล้ว ใครก็ได้ช่วยซุซิมะด้วย พายุในโลกที่เป็นอนิจจังจะพัดพาความทุกข์มาแต่ที่ซุซิมะผู้โชคร้ายคนนี้หรือ แม้จะคิดตัดพ้อก็ไม่เป็นผลท้ายที่สุดแล้วซุซิมะก็จะจากไป

บทละครเรื่อง*ทะกะโนะยูกิ*อีกกล่าวถึงตัวละครเด็ก

ชื่อซุซิมะกะ (月若) ถูกแม่เลี้ยงกลั่นแกล้งใช้ให้ออกไปกวาดหิมะตอนกลางคืนในขณะที่ลมพายุกำลังพัดแรง เมื่อซุซิมะกะทนความหนาวไม่ไหวได้พยายามร้องเรียกคนในบ้านแต่ก็ไม่มีใครมาเปิดประตูทำให้ซุซิมะกะเสียชีวิตลงบนกองหิมะ การออกไปกวาดหิมะตามคำสั่งแม่เลี้ยงสะท้อนความกตัญญูของซุซิมะกะที่ไม่ต้องการให้แม่เลี้ยงพาลโกรธเคืองแม่และพี่สาวของตนเอง สายลมหนาวที่กล่าวถึงในบทละครเรื่องนี้นอกจากจะเป็นลมพายุจริง ๆ ที่พัดพาความหนาวเหน็บมาแล้วยังสื่อถึงพายุแห่งความโกรธเคืองของแม่เลี้ยงอีกด้วย ชีวิตที่ตายจากไปของซุซิมะกะสะท้อนความเป็นอนิจจังของมนุษย์ว่าความตายนั้นเกิดขึ้นได้กับทุกคนโดยไม่จำกัดเวลาและบุคคล

การกล่าวเปรียบความเป็นอนิจจังเป็นดังความฝันและสายลมดังปรากฏในหัวข้อ 5.3 และ 5.4 นี้ ผู้วิจัยพบว่ามีการใช้ที่สอดคล้องกับส่วนขึ้นต้นของวรรณกรรมเรื่อง*เฮะอิเกะโมะโนะงะตะริดิง*ที่กล่าวแล้วในหัวข้อ 5.2 ซึ่งเปรียบความรุ่งเรืองของมนุษย์ว่า ย่อมมีวันเสื่อมถอยกับความฝันยามค่ำคืนในฤดูใบไม้ผลิและฝุ่นละอองยามต้องสายลม โดยมีคำกล่าวที่คล้ายกันนี้ปรากฏอยู่ใน『往生講式』¹¹ มีใจความว่า

「一生は風前の燭、万事皆春夜之夢」

ชีวิตเป็นดังแสงเทียนยามต้องสายลม ทุกสิ่งล้วนเป็นดังความฝันยามค่ำคืนในฤดูใบไม้ผลิ

คำกล่าวนี้สะท้อนภาพชีวิตที่ตกอยู่ในอันตราย ประหนึ่งแสงเทียนที่กำลังถูกลมพัด ทั้งฝุ่นละอองและแสงเทียนนั้นเมื่อถูกลมพัดก็พร้อมที่จะปลิวหายและดับมืดลงได้ในทันที ทั้งยังสะท้อนว่าสรรพสิ่งย่อมมีเกิดและมีดับเช่นเดียวกับแสงเทียนที่มีสว่างย่อมมีมืด สำหรับความฝันนั้นคือสิ่งชั่วคราว ในขณะที่เวลากลางคืนในฤดูใบไม้ผลิจะสั้นกว่าเวลากลางคืนในฤดูใบไม้ร่วง ความฝันยามค่ำคืนในฤดูใบไม้ผลิจึงสะท้อนถึงสิ่งที่มีอยู่ชั่วคราวเพียงช่วงเวลาสั้นๆ โดยทุกสิ่งพร้อมที่จะผันแปรไปตามกาลและเวลา

¹¹ บทสวดที่มีดนตรีประกอบเพื่ออธิษฐานขอให้ไปเกิดยังดินแดนสุขาวดี แต่งโดยพระโยกัน (永観) ในนิกายเทนดะอิ

5.5 ความเป็นอนิจจังคือเรือ

บทละครเรื่อง ฌิซึกิโอะชิ (七騎落)

シテツレ 「身は捨小舟恨みても。身は捨小舟恨みてもかひなきや浮世なるらん。

(佐成健太郎, 1954a, p.1308)

ชะเนะฮิระและผู้ติดตามเราเหมือนเรือที่ถูกทิ้งร้างโดยไร้ไม้พาย ต่อให้เศร้าโศกคร่ำครวญอย่างไรก็ไร้ประโยชน์โลกที่ไม่จีรัง

บทละครเรื่องฌิซึกิโอะชิกล่าวถึงเหตุการณ์ภายหลังจากโยะริโตะโมะ (頼朝) พ่ายแพ้ในการศึกที่อิชิบะชิมะ (石橋山) จึงตัดสินใจจะลงเรือหนีไปพร้อมกับชะเนะฮิระ (實平) และผู้ติดตามคนอื่นๆ อีกรวม 8 คน ชะเนะฮิระเปรียบชะตาชีวิตของตนเองและพวกว่าเหมือนกับเรือที่ถูกทิ้งร้างโดยไร้ไม้พาย จึงเป็นภาพของเรือที่ล่องลอยอย่างไร้ทิศทางกลางทะเล หากเรือถูกลมพายุพัดก็อาจอับปางจมลงสู่ใต้ท้องทะเลได้ ข้อความดังกล่าวนี้สะท้อนความรู้สึกปลงอนิจจังยอมรับชะตากรรมของตนที่เป็นนักรบอยู่บนเรือว่าชีวิตไร้ความแน่นอน เพราะการออกเรือหนีศัตรูไปในสถานการณ์ที่ไม่รู้ชะตากรรมเช่นนี้อาจเสียชีวิตได้ตลอดเวลา

5.6 ความเป็นอนิจจังคือดอกไม้และดวงจันทร์

บทละครเรื่อง คะนะวะ (鉄輪)

後ジテ 「それ花は斜脚の暖風に開けて。同じく暮春の風に散り。月は東山より出でて早く西嶺に隠れぬ。世上の無常かくの如し。因果は車輪の廻るが如く。われに憂かりし人々に。忽ち報を見すべきなり。

(佐成健太郎, 1953, p.711)

ภรรยา ดอกไม้นั้นบานเมื่อต้องสายลมอันอบอุ่นที่พัดโชยมาแต่แล้วก็ร่วงโรยจากสายลม ในช่วงปลายฤดูใบไม้ผลิเช่นเดียวกัน ดวงจันทร์ขึ้นจากภูเขาทางทิศตะวันออกแล้วลับลง อย่างรวดเร็วบนยอดเขาทางทิศตะวันตก สรรพสิ่งในโลกนี้ล้วนแล้วแต่เป็นอนิจจังผลกรรมที่ก่อจะวนคืนสนองดังล้อรถ เราจะทำให้คนที่ทำให้เราทนทุกข์ต้องรับกรรม

บทละครเรื่อง คะนะวะ กล่าวถึงสตรีแห่งเมืองหลวง ถูกอดีตสามีทอดทิ้งไปมีภรรยาใหม่ จึงได้เดินทางมาศาลเจ้าทุกคืนเพื่อสวดสวดแข่งอดีตสามี ข้อความข้างต้นนี้สะท้อนความแค้นเคืองใจของสตรีผู้นี้ ดอกไม้เป็นตัวแทนของความเป็นอนิจจังเนื่องจากเมื่อบานแล้วก็จะร่วงโรยภายในฤดูกาลเดียวกัน เช่นเดียวกับดวงจันทร์ที่เมื่อขึ้นแล้วก็เคลื่อนคล้อยตกลงทุกวัน การเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะธรรมชาติที่สตรีผู้นี้กล่าวถึงอาจสะท้อนความไม่จีรังยั่งยืนในเรื่องความรักระหว่างอดีตสามีกับเธอที่เคยรักกันแต่ความรักนั้นพลันจืดจางลงไปอย่างรวดเร็ว อีกทั้งอาจเป็นการบ่งชี้ถึงความคิดของสตรีว่าผลกรรมที่อดีตสามีกระทำต่อเธอย่อมจะตามสนองในเร็ววัน ดังเช่นสรรพสิ่งที่เปลี่ยนผันด้วยความรวดเร็ว

บทสรุป

ผลการศึกษาบทละครโนจำนวน 9 เรื่อง พบว่าปรากฏอุปลักษณ์ที่สะท้อนความคิดของชาวญี่ปุ่นที่มีต่อความเป็นอนิจจัง ได้แก่ น้ำค้าง เสี่ยง สี ความฝัน สายลม เรือ ดอกไม้ และดวงจันทร์ มโนทัศน์ที่สะท้อนจากระบบคิดของคนญี่ปุ่นได้ช่วยให้เห็นว่าความเป็นอนิจจังคือทุกสิ่งที่อยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งชีวิตและธรรมชาติ สรรพสิ่งทั้งหลายล้วนไม่เที่ยงต่างมีการเปลี่ยนแปลง ไม่คงที่ถาวร อาจกล่าวได้ว่าความเป็นอนิจจังเป็นหนึ่งในพุทธวิธีคลายความโศกทำให้ผู้คนในสังคมสมัยกลางที่รอบตัวประสบกับเหตุการณ์ความทุกข์ ความยากลำบากและความสูญเสียได้ทำใจยอมรับความเป็นจริงความเป็นไปในโลกมนุษย์ ทำให้คนที่ยังคงมีชีวิตอยู่สามารถดำรงชีวิตต่อไปได้ ยิ่งไปกว่านั้นความเป็นอนิจจยังมีส่วนในการกระตุ้นให้ผู้คนตระหนักถึงบทบาทหน้าที่และจริยธรรมอันควรกระทำ เช่น ลูกที่ควรแสดงความกตัญญูต่อบิดามารดาตั้งปรากฏในบทละครเรื่องคะเงะกิโยะที่อิโตะมะรุผู้เป็นลูกสาวเร่งออกเดินทางเพื่อตามหาพ่อที่ตนเองไม่มีโอกาสได้พบหน้าตั้งแต่ถือกำเนิดมาหรือยุะลูกสาวที่ทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้กลับไปปรนนิบัติแม่ที่ชราและกำลังเจ็บป่วยก่อนแม่จะเสียชีวิตในบทละครเรื่องยุะ

เอกสารอ้างอิง (References)

- [1] ศิริพร รักดีผาสุข. (2561). *ความสัมพันธ์ระหว่างภาษา กับอัตลักษณ์และแนวทางการนำมาศึกษาภาษาไทย*. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- [2] อรรถยา สุวรรณระดา. (2557). *ทัศนะการมองโลกในวรรณกรรมโฮโจกิ บันทึกเหตุการณ์ภัยพิบัติเมื่อ 800 ปีก่อนของญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- [3] อรรถยา สุวรรณระดา. (2558). *ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น พิมพ์ครั้งที่ 2 ฉบับปรับปรุง*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- [4] 小沢正夫 (1979). 『古今和歌集』 小学館
- [5] 梶原正昭・山下弘明 (2005). 『平家物語上』 岩波書店
- [6] 佐成健太郎 (1953). 『謡曲大観第1巻』 明治書院
- [7] 佐成健太郎 (1954a). 『謡曲大観第2巻』 明治書院
- [8] 佐成健太郎 (1954b). 『謡曲大観第3巻』 明治書院
- [9] 佐成健太郎 (1954c). 『謡曲大観第4巻』 明治書院
- [10] 佐成健太郎 (1954d). 『謡曲大観第5巻』 明治書院
- [11] 新村出 (2018). 『広辞苑』 岩波書店

หน่วยงานผู้แต่ง: นิลิตระดับคุณวุฒิบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมและวรรณคดีญี่ปุ่น คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

*Affiliation: The student of Ph.D. Program in Japanese Culture and Literature, Faculty of Arts,
Chulalongkorn University*

Corresponding email : snst@hotmail.com